

VERSLAG VAN DE
LEZING VAN
23.3.2011

GOD KOSMOS
MENS

John van Schaik

Stichting
WijzeR
Voor spirituele groei en bewustwording

In de eerste plaats: dank u voor de uitnodiging om hier vanavond te mogen spreken. Ik zal mezelf eerst even voorstellen en daarna aan mijn lezing God-kosmos-mens beginnen.

Ik ben dus John van Schaik. Toen ik zeventien was wilde ik de wereld verbeteren en dat wil ik nog steeds en dat wilt u ook allemaal nog steeds. Ik dacht toen, hoe kan ik dat nou het beste doen. Ik dacht dat ik dat het beste kon doen door iets te verbeteren aan de manier waarop wij landbouw bedreven en de manier waarop wij ons voedsel tot ons namen. Om dat uit te voeren ben ik boerenknecht geworden en tussen de koeien heb ik God gevonden. Tegenwoordig is dat een stuk lastiger, want de koeien komen nauwelijks nog buiten; het Friese platteland is in de zomer ook al saai aan het worden. De boer waar ik werkte zei in het voorjaar, als de koeien naar buiten gingen, altijd: nu is het land weer aangekleed. Dat is nauwelijks nog het geval.

Tussen de koeien heb ik God gevonden, toen wist ik dus dat ik op de goeie weg zat. Vervolgens heb ik daarna de Land- en Tuinbouwschool de Warmonderhof gevolgd.

Later ben ik in de verslavingszorg terecht gekomen, daar heb ik vijftien jaar gewerkt. Na die vijftien jaren was dat genoeg en dacht ik: wat zal ik nu eens een keer gaan doen. Ik wilde verder met mijn zoektocht naar God en toen ben ik geschiedenis gaan studeren. Uiteindelijk ben ik afgestudeerd op de middeleeuwse mystiek. Wij gingen met een ploegje studenten uit Utrecht iedere donderdagavond naar Antwerpen, want daar zit aan de universiteit het zogenaamde Ruusbroeck Genootschap en mijn eindschrijftie ging over de middeleeuwse mysticus Jan van Ruusbroeck, 1293 – 1381. Uiteindelijk hebben we daar het boek van Jan van Ruusbroeck *De Geestelijke Bruiloft* behandeld. In het laatste hoofdstuk van dit werk komt het tot de mystieke vereniging tussen de mysticus en God.

Vol verwachting kwamen wij daar die avond aan in Antwerpen, we zaten in het leslokaal en de professor kwam binnen, ging zitten en hij zei niets meer, met uiteindelijk de boodschap: voor de ultieme mystieke ervaring zijn geen woorden. Dat vonden wij natuurlijk wel een beetje flauw, dat dat het resultaat van al onze reisjes naar Antwerpen was. Zelf heb ik daar nooit echt genoeg mee genomen, dus mijn zoektocht ging weer verder.

Ik ben afgestudeerd op middeleeuwse christelijke mystiek en de vraag van mijn eindschrijftie was de plaats en de betekenis van het verstand in de mystieke weg. Vaak denken wij dat verstand de mystieke ervaringen in de weg staat, maar mijn eindconclusie was dat het verstand net zo belangrijk is als de minne in de mystieke weg. Zonder verstand is mystiek eigenlijk niet goed mogelijk.

Toen was er een professor die mij vroeg of ik bij hem wilde promoveren en ik was zo onverstandig om daar ja op te zeggen. Ik heb tien jaar gewerkt aan een promotieonderzoek waarin ik het dualisme van de christelijke Manicheeërs heb vergeleken met de middeleeuwse christelijke Katharen. Ik ben bang dat een aantal van u nog nooit van de Manicheeërs heeft gehoord. Het christelijk manicheïsme is gesticht door Mani in ongeveer 250. Die kerk is een wereldkerk geweest vanaf ongeveer 400 tot aan 1400 van de kusten van China tot in Algerije. Een christelijke kerk; naast de traditionele kerk en nog andere christelijke bewegingen was er ook het manicheïsme.

Die Manicheeërs leren een dualisme op de vraag: als God goed is, waar komt dan het kwaad vandaan. Hun conclusie was, dat het kwaad niet van de goede God kon komen, dat moest van een slechte God komen. Dat dualistische godsbeeld leren ook de Katharen, van hen heeft u natuurlijk wel gehoord. Vaak lees je dat zij hun dualisme ontleend hebben aan de Manicheeërs uit de late oudheid. Toen ik aan dat promotieonderzoek begon dacht ik al dat dat niet zo was en warempel: tien jaar later was dat ook de eindconclusie. Wetenschap is wat dat betreft een kwestie van heel veel noten toevoegen en dan komt het vanzelf goed.

In 2004 ben ik gepromoveerd op dit onderwerp. Ondertussen had ik lang daarvoor in 1995 met een aantal makkers het Origines instituut opgericht, naar de kerkvader Origines. Origines is een Griekse kerkvader die leefde van 185 tot 254 en hij is nog een kerkvader die op de rand zit van de tijd waarin het christendom nog zoekend, nog levend en beweeglijk is, naar het moment waarop het traditionele christendom zich vast gaat leggen in haar eigen geloofsbelijdenis en in de dogmatiek. Die grens tussen het levende en het traditionele christendom: ik vind dat wel draken van uiteen halen, want dan zou het traditionele christendom niet levend zijn en dat andere allemaal wel. Je kan ook zeggen: het esoterisch en het exoterisch christendom. Het exoterische christendom is dan het kerkelijke christendom, dat kom je tegenwoordig vaak tegen in boeken en het esoterische christendom zijn dan alle kerkelijke bewegingen die allen buiten de kerk hebben gefunctioneerd.

Maar ook in die esoterische christelijke bewegingen is er altijd net zoveel dogmatiek geweest als in de kerk en er is in de kerk altijd net zo veel levendigheid geweest als daar. Dus van die scheiding tussen esoterisch en exoterisch christendom houden wij niet zo in het Origines instituut. Wij zoeken veel meer naar de dialoog en de uiteenzettingen tussen die twee vormen van christendom.

Het esoterische christendom begint al bij de gnostiek in de tweede, derde eeuw, dat gaat dan zo verder en komt dan bij de Katharen terecht en met een beetje mazzel doet de alchemie daar ook nog aan mee en dan de theosofie, de antroposofie, de moderne vormen van gnostieke, christelijke bewegingen. Dat is allemaal buiten het kerkelijke christendom en dat is allemaal toppie, maar van het traditionele christendom houden we vandaag de dag niet meer zo.

In het Origines instituut zijn wij de mening toegedaan dat het traditionele en het esoterische christendom elkaar door de geschiedenis heen altijd nodig hebben gehad. Zonder de uiteenzettingen met het esoterische christendom had het traditionele, exoterische of het kerkelijk christendom zich nooit zo dynamisch kunnen ontwikkelen als dat het zich door de geschiedenis heen gedaan heeft.

Dus deze twee kanten van het christendom, het esoterische en het exoterische, zijn twee kanten van een medaille. Die hebben mekaar altijd nodig gehad. In het midden van de negentiende eeuw is daar iets in veranderd wanneer de moderne kritische bijbelexegese op gang komt die rationalistisch, materialistisch georiënteerd is. Sinds dat moment zijn we eigenlijk het contact kwijtgeraakt met dat andere christendom en is onze kennis daarvan min of meer verloren geraakt. Omdat dat esoterische christendom altijd al met gnosis werkte, met inwijding en bovenzinnelijkheid en daar hield men niet meer van in de negentiende eeuw, dus is dat min of meer uit de geschiedenis weggeschreven. Dit met als netto effect dat de dominees die vandaag de dag op de kansel staan in hun opleiding nauwelijks serieuze kennis hebben opgedaan van die andere vormen van christendom. Een cursus Katharen bv. krijgen ze eigenlijk niet. Een cursus gnostiek, dat gaat tegenwoordig nog wel, maar alchemie is al helemaal uit den boze, daar krijgt men geen module in, zodat de dominees en ook de priesters en de voorgangers in hun opleiding heel eenzijdig zijn opgeleid. Dat heeft betekend dat de kerk sinds het midden van de negentiende eeuw als het ware geamputeerd, op één been door het leven gaat en dat de dynamiek eruit is verdwenen, omdat het niet meer gevoed wordt door de uiteenzettingen van het andere christendom. Met als gevolg dat de kerken al een tijd lang aan het leeglopen zijn.

Onze doelstelling met het Origines instituut is om serieuze kennis van die andere vormen van christendom weer helpen paraat te krijgen, zodat dat het traditionele christendom ook weer kan voeden.

Goed, in 2004 ben ik gepromoveerd en sindsdien heb ik verschrikkelijk veel boeken geschreven, het laatste samen met Jacob Slavenburg. Het heet Westerse Esoterie en Oosterse Wijsheid. Dat is gebaseerd op een cursus met dezelfde naam, die wij samen geven op twintig vrijdagen. Folders hierover liggen op de tafel.

Sinds een jaar of vijf ben ik ook hoofdredacteur van het aloude Bres en sinds ik dat ben is dit blad wel erg veranderd. Het heet nu magazine voor religie, wetenschap en gnosis. Het is niet meer zo new age-achtig zoals het was, maar het is wat wetenschappelijker geworden en de gnosis is er bij gekomen.

Dit even ter introductie over mijzelf.

De titel van vanavond is God – kosmos – mens. Waar begin je nou zo'n verhaal. Ik ga mij beperken tot westerse traditie, hoe in die traditie de verhouding tussen God – kosmos – mens door de eeuwen heen gezien is. Voor ik daaraan begin moet ik nog even een paar begrippen uitleggen, anders is het misschien te verwarrend.

In de eerste plaats is het voor vanavond van belang dat we een onderscheid maken tussen gnosis en gnostiek. Dat zijn twee verschillende dingen. Gnosis is een ken-weg. Gnostiek is de specifiek leerstellige uitkomst van de weg van de gnosis zoals die in de derde en vierde eeuw beschreven is in bv. de Nag Hammadi geschriften. In 1945 is er een boer in Egypte bij het dorpje Nag Hammadi die op een kameel rijdt. De kameel schopt tegen een kruik aan. De boer stapt van z'n kameel af en hij vindt een stuk of tien kruiken vol met boeken uit de derde en vierde eeuw. Dat zijn de Nag Hammadi geschriften.

In 367 schreef een bisschop Athanasius in Alexandrië een zogenaamde paasbrief waarin precies werd opgesomd welke boeken, van die er op dat moment beschikbaar waren, kunnen behoren tot wat de canon van het Nieuwe Testament is geworden en welke boeken niet. De boeken die niet tot het Nieuwe Testament zouden gaan behoren, zijn toen door een aantal mensen verstoep en dat zijn dus de Nag Hammadi geschriften. De meeste van deze geschriften leren gnostiek christendom.

Maar eerst gnosis. Gnosis is een ken-weg. De uitkomst kan gnostiek zijn uit de derde, vierde eeuw, maar een andere uitkomst is bv. het manicheïsme. Nog een andere uitkomst zijn de Katharen in de middeleeuwen, de alchemie in de zeventiende en achttiende eeuw, of de antroposofie van Rudolf Steiner in de twintigste eeuw. Een van de centrale kenmerken van de leerstelling van de gnostiek uit de derde of vierde eeuw, is dat zij niet geloven dat de Zoon van God werkelijk mens is geworden. Het traditionele christendom leert de twee naturen leer: Jezus was God en mens tegelijkertijd. Dat konden de gnostieken zich toen niet voorstellen. Zij zeiden, dat de mens Jezus iets anders was dan de Verlosser, Messias, Zoon van God. Weliswaar verbindt die Zoon van God zich met de mens Jezus, maar niet zo dat hij er één mee wordt. Dit met als gevolg dat vlak voor de kruisdood de Zoon van God, de Verlosser, weer uit de mens Jezus stapt. De Zoon van God gaat dus niet door de kruisdood heen en staat weer op, alleen maar de mens Jezus. Terwijl dat nou juist de hoeksteen is van ons christendom: dat de Zoon van God in de mens Jezus gestorven en opgestaan is. Dat heet docetisme officieel. Het woord komt van het Griekse dokein wat betekent schijn en dat betekent dat die Zoon van God in Jezus een schijnlichaam aangenomen heeft, maar er vlak voor de kruisdood weer uit gaat. Er is een mooi verhaal uit die Nag Hammadi geschriften: Petrus staat naar de kruisdood van Jezus te kijken en dan komt dezelfde Jezus naast hem staan. Die zegt dan vervolgens: ik ben de levende Jezus en samen kijken ze naar de kruisdood van de mens Jezus. Eén van de centrale elementen van de gnostiek is dat de mens Jezus iets anders is dan de Zoon van God.

Rudolf Steiner zou bij wijze van spreken een moord doen voor de kruisdood en opstanding. Centraal in de antroposofie staat de kruisdood en de opstanding, zonder dat is de antroposofie

niet denkbaar. Antroposofie is wel gnosis, gnostiek is wel gnosis, maar antroposofie is geen gnostiek, want dat zou impliceren dat de antroposofie ook dat docetisme zou leren en dat is perse niet het geval.

De weg van de gnosis leidt tot verschillende uitkomsten.

Net zo goed als de weg van het geloof, want geloof is een ken-weg, geleid heeft en nog steeds leidt tot veel verschillende kerken. En net zo goed als de weg van het verstand leidt tot veel verschillende filosofische opvattingen. Dus je hebt de ken-weg van het verstand, de ken-weg van het geloof, de ken-weg van de gnosis, maar alle drie leiden ze tot verschillende uitkomsten, leerstellige uitkomsten. Gnosis en gnostiek moet je niet met elkaar verwarren. Je kunt wel zeggen dat alchemie gnosis is, maar je kunt niet zeggen dat alchemie gnostiek is.

Is dit helder, want dit is het eerste begrip wat we nodig hebben.

Het tweede begrip is esoterisch christendom. Ik gebruik dit begrip in een specifieke betekenis. Esoterie kan je op twee verschillende manieren begrijpen. Als een soort van containerbegrip, namelijk alles wat niet kerk is, is esoterisch en dan gaan al die verschillende stromingen waar ik het net over had onder de paraplu van de esoterie. Alles wat kerk is en is geweest wordt dan exoterie genoemd. Exoterie wil zeggen algemeen toegankelijk, daar kunnen we allemaal kennis van nemen en esoterie wil zeggen dat dat niet zomaar beschikbaar is, maar dat je daar een inwijding voor moet ondergaan.

Het is gevaarlijk om die containerbegrippen zo te gebruiken, want onder exoterisch christendom zit van alles, alle verschillende kerkgenootschappen uit alle eeuwen en onder esoterie zitten ook al die net genoemde groeperingen. Maar ik heb net uitgelegd hoe verschillend die bewegingen daarin dan wel niet zijn. Antroposofie is esoterie maar leert kruisdood en opstanding. Gnostiek is esoterie maar leert iets heel anders. Dus is het gevaarlijk om te spreken van een esoterische, christelijke traditie, want daar wordt van alles onder geschaard wat radicaal van elkaar kan verschillen.

Antroposofie staat eigenlijk dichter bij het traditionele christendom dan bij het esoterisch christendom. Dus is het onhandig om te spreken van esoterisch en kerkelijk christendom, want dat loopt veel meer door elkaar heen als dat wij denken.

Dit was het tweede begrip wat we nodig hebben.

God – kosmos – mens: je kunt door de westerse christelijke traditie, dus niet de oosterse kerken, heen grofweg drie grote varianten vinden. De ene variant is die van de gnostiek. Dat is de variant waarin twee dingen heel belangrijk zijn. Ten eerste is dat het docetisme: Jezus is overschaduwde geworden als een soort van oosterse avatar door de Zoon van God maar is er niet werkelijk één mee geworden. Ten tweede: het dualisme. De gnostiek zegt dat er een goede en een slechte God is en dat die slechte God de schepping heeft gemaakt. Dan zegt de gnostiek uit de derde, vierde eeuw: dat is Jahweh uit het Oude Testament. Die heeft de zaak geschapen en dat had niet moeten gebeuren. De schepping is van het kwaad, de boze demiurg en daar heeft de goede God helemaal niets mee te maken. Het kan toch niet zo zijn dat die goede God zich met het kwaad verbonden zou hebben. Dat is dus een radicaal dualisme: boven is goed, beneden is slecht. Dat is de gnostieke variant.

Die kom je regelmatig tegen, bv. in de Nag Hammadi geschriften en bij de Katharen in de middeleeuwen. Alle Katharen leerden dat de schepping geschapen is door een boze demiurg. Had niet moeten gebeuren, is een fout in de organisatie. De Katharen beleven dan ook dat hun ware zelf, hun eigenlijke zelf, niet hier op aarde is, maar in de hemel. Dat noemen ze dan hun engel en daar willen ze mee verbonden raken. Dus zie je bij de Katharen een streng ascetisme, een strenge onthouding van voedsel en een zo min mogelijke verbinding met aardse zaken, want dat is allemaal van de boze en het kwaad. Door veel meditatie proberen ze contact te

krijgen met hun hogere zelf of engel, die dus niet hier is maar in de hemel verblijft. Dan beleven Katharen dat ze weer heel zijn. Een radicaal dualisme tussen boven is goed en beneden is slecht.

Van deze variant hebben wij in ons traditionele christendom ook nog een behoorlijke tik meegekregen, want hebben wij toch ook iets van: het lichaam is niet goed. Het lichaam is slecht, daar zit het boze in, daar moet je je niet aan overgeven. Dus eenzelfde afgezwakte vorm van dualisme zit daar in. Neem Franciscus van Assisi, ook uit diezelfde tijd. In het dal van Spoleto, waar hij zijn werkterrein had, kon de gewone man niet onderscheiden of hij nou met een Kathaarse asceet te maken had of met een volgeling van Franciscus. Die lichaamsvijandigheid die Franciscus tentoonspreidt lijkt heel erg op de Kathaarse opvatting dat de schepping en het lichaam slecht is. De zelfkastijding van Franciscus is eigenlijk hemelgerend en dan heeft hij wel een zonnelied waarin hij de schepping bezingt, maar dat is geen hulde aan de schepping als zodanig, maar is een ode aan de schepping voor zover de schepping naar God verwijst. Het is dus eigenlijk een ode aan God.

In ons traditionele christendom hebben wij van dat dualisme dus ook iets meegekregen en wel op zijn hevigst met de grote theoloog Karl Barth, overleden in 1968, die dat dualisme nog eens een keer overeind trekt, hoewel hij dus een vertegenwoordiger is van de traditionele kerken. Karl Barth zegt dat God zo verschrikkelijk groot en transcendent, ver weg in de hemel, is, dat wij gewone mensen daar geen contact mee kunnen krijgen. Alleen als Hij zich met Gods genade laat kennen aan ons, dan kunnen we iets van God ervaren. Hij moest dus helemaal niets weten van mystiek, want dat gaat er juist van uit dat God in je zelf te ervaren is. Al onze dominees en theologen zijn na de tweede wereldoorlog in de barthiaanse traditie opgevoed. Die hebben dus geleerd dat God te ver weg is voor ons gewone mensen. De kerken staan veelal met hun mond vol tanden als het over echte religieuze, gods- of mystieke ervaringen gaat. Dat hebben ze gewoon niet meegekregen vanwege die barthiaanse traditie.

Dus je hebt de gnostieke variant in het christendom en je hebt de traditionele variant in het christendom, maar bij iemand als Barth zie je dat hij eigenlijk ook wel een beetje aan de andere kant, het gnostieke christendom zit.

Kenmerkend voor het traditionele christendom is dat de schepping er toe doet, de kosmos die doet er toe, nou ja, in principe dan. Want de schepping is natuurlijk wel door God geschapen en hier door de goede God. Maar al in de zeventiende eeuw ontstaat er het deïstische godsbeeld: God heeft weliswaar ooit de zaak geschapen, maar hij bemoeit zich er niet meer mee. Dat was in die tijd wel handig, want toen kwamen net de natuurwetenschappen op. We konden mooi a.h.w. God een beetje weg doen, zodat we konden aantonen met onze wetenschap dat de schepping een eigen kracht en dynamiek heeft. Wanneer Newton dan de zwaartekracht ontdekt, zijn het de alchemisten die op dat moment juichen. Zij zeggen, dat Newton nu heeft beschreven hoe Christus werkt in Zijn schepping. Zwaartekracht is bij wijze van spreken de hand opheffen van Christus of niet, zeggen de alchemisten.

Dus in het traditionele christendom is het beeld ontstaan dat God zich niet meer met Zijn schepping bemoeit. Dat leidde ook tot de manier van aanrommelen met de schepping zoals wij dat doen. Dit is dus de ontgoddelijking van de schepping.

De ontgoddelijking van de schepping is de tweede variant v.w.b. God – kosmos – mens. De kosmos als schepping, als levend organisme, is eigenlijk uit onze theologie weggeraakt. Die doet er niet meer zo toe.

De derde variant zijn die christelijke stromingen die er altijd van uit zijn gegaan dat de kosmos juist een levend organisme is. Die variant kom je tegen in het manicheïsme, in de alchemie en bv. in de antroposofie. Vandaag beginnen veel meer groepen mensen ontvankelijk te worden voor de idee dat de kosmos, de schepping, een levend organisme is.

Dus drie grote varianten: de schepping is geschapen door een boze God, de goede God bemoeit zich niet meer met Zijn schepping en de schepping is een levend organisme. Daar ga ik het nu verder over hebben met u.

De kosmos is een levend organisme: je zou heel breed kunnen zeggen dat vrijwel alle religies in de hele wereld in alle tijden daar van zijn uitgegaan, behalve het christendom vanaf de zeventiende eeuw. Die is gaan denken dat de kosmos er niet meer toe doet.

Beperkt tot de westerse traditie vind je de voorstelling van de kosmos als levend organisme bv. heel erg mooi terug bij Plato. In zijn boek waarin hij zijn scheppingsopvattingen beschrijft, zegt hij dat de Ene, dat is God, uit Zijn goedheid de ideeënwereld schiep en vervolgens dat Hij een demiurg, een schepper, uit zichzelf voortbracht en dat deze schepper vervolgens de schepping is gaan maken aan de hand van de ideeën die door de Ene, goede God, uit zichzelf waren voortgebracht. Dan geeft Plato de mooie vergelijking van een aannemer die aan de hand van een blauwdruk, die gemaakt is door de architect, uiteindelijk een huis bouwt. De architect is dan de goede God, de blauwdruk is de ideeënwereld en de aannemer is de demiurg, de schepper. Die schepper maakt de kosmos aan de hand van de tekening. In zijn boek De Timaeus zegt Plato verder, dat de kosmos die geschapen wordt, de Zoon is van God. Dus is de schepping, de kosmos, een God bij Plato. Deze voorstelling kom je voortdurend tegen in de Griekse gedachten over hoe de schepping tot stand is gekomen.

Ik heb hier een boek, Corpus Hermeticum, uit de tweede eeuw, nog steeds te koop en prachtig vertaald in het Nederlands, geschreven dacht men tot 1614 door Hermus. Het boek komt uit de tweede eeuw en Hermus, trichme christos, de driewerf grote Hermus leefde al ver voor Mozes. Men zei dat Hermus de leraar was van Mozes en van Plato. Zo belangrijk was deze man. In dit prachtige boek lees je hoe inwijdingen in de tweede en derde eeuw gedaan werden. Een van de weinige boeken uit de oudheid waarin je echt een kijkje in de keuken van de inwijdingstechnieken krijgt. Dit boek op zich zou al een lezing waard zijn om te behandelen.

Ergens in dit geschrift staat: eerst is er de kosmos, maar de mens is ook een levend wezen dat ná de kosmos komt maar onder de sterfelijke wezens de eerste plaats inneemt, hoewel hij met de andere levende wezens de bezieling deelt. De mens is niet alleen goed, maar ook slecht, omdat hij sterfelijk is. De kosmos is niet goed omdat hij beweegt, maar ook niet slecht omdat hij onsterfelijk is. Daarentegen beweegt de mens en is ook nog sterfelijk en dus slecht. Iets verder zegt de leraar Hermus tegen een leerling: er zijn dus drie niveaus van zijn, God de Vader van het goede, de kosmos en de mens. God houdt de wereld in Zijn handen en de wereld omvat de mens. Zo wordt de kosmos de Zoon van God en de mens de zoon van de wereld. Of om zo te zeggen: het kleinkind van God.

De kosmos als een god kwamen we tegen bij Plato en het gaat door tot na de tweede eeuw na Christus dat men dat nog steeds denkt.

Toen waren er kerkvaders zoals Origines die zeiden: die Zoon van God uit dat Corpus Hermeticum kennen wij ook, dat is Christus, die noemen wij ook de Zoon van God. Er kwamen hele filosofieën op gang bij vroege kerkvaders die zeiden dat Christus de kosmos is. Het lichaam van Christus is de kosmos. Dat kom je nog tegen bij Hildegard von Bingen in de

twaalfde eeuw. Je hebt afbeeldingen van haar visioenen waarin Christus daar staat als een magische gestalte waarin Hij de hele kosmos met Zijn armen omvat. Dat is Zijn lichaam.

Dat dacht bv. ook Paulus want in zijn brieven heeft hij het regelmatig over deze wereld die gaat van vergankelijkheid naar onvergankelijkheid. Deze wereld die in barensnood verkeert en in afwachting is van de zonen van God, dat zijn wij mensen. Kijk maar eens in uw Bijbels, waar overal in Paulus brieven staat dat deze wereld in afwachting is van onsterfelijkheid. Deze wereld is vergankelijk, de volgende wereld, het nieuwe Jeruzalem, is onvergankelijk. In uw Bijbels staat overal “deze wereld”, maar in het Grieks staat er “deze kosmos”. Dat is iets heel anders want bij deze wereld denken wij en bv. Karl Barth aan dit hier en aan wij hier. Maar als er staat “deze kosmos” horen daar de hele levenssfeer rondom de aarde en alle planetensferen tot aan de vaste sterren bij. Bij Hildegard von Bingen zie je nog dat die kosmos door Christus in Zijn armen wordt vastgehouden.

Het maakt dus veel uit of je “deze wereld” of “deze kosmos” leest. Als je “kosmos” gaat lezen, dan staat er iets heel anders. Hij heeft het ook nog over dit tijdperk, in het Grieks staat er aion, dit wereldtijdperk en deze kosmos is hetzelfde. Dat betekent dat deze kosmos uiteindelijk zal vergaan en dat er een nieuwe kosmos zal ontstaan.

Origines zegt bv. dat er aan deze kosmos andere kosmoi zijn voorafgegaan en dat na deze kosmos ook weer nieuwe kosmoi zullen komen, dus een reeks van kosmoi. Om zo te denken is heel Grieks en dat deed Paulus. Hij was dan ook een Griek maar ook een Jood. Als hij in zijn brieven tegen de Grieken spreekt over “deze kosmos”, dan heeft hij dit Griekse beeld op de achtergrond en alle toehoorders horen dat er ook in. Hij zegt er bij dat deze kosmos sterfelijk is, de volgende kosmos niet en de vorige was ook niet sterfelijk. Deze kosmos moet uit zich zelf een nieuwe kosmos baren en dat is dan een etherische of geestelijke kosmos. Origines zegt dat Christus zich in deze kosmos heeft verbonden in de reeks van verschillende kosmoi.

Ziet u dat er een heel ander beeld tevoorschijn komt als dat je alleen maar over “deze wereld” praat.

Hoe komt dat nou dat wij dat begrip zijn kwijtgeraakt dat Christus het lichaam is van de kosmos. Dat komt door kerkvader Augustinus, 354-430, die niets moest hebben van de voorstelling dat de kosmos een levend organisme is. Hij moest niets hebben van de idee, zoals in Corpus Hermeticum, dat de planeten levende wezens, goden, waren. Dat het noodlot een God was of dat de natuur bevolkt was met natuurelementen, met elementaarwezens. Dat zijn allemaal beelden die je hebt bij de kosmos als levend organisme. Hij moest daar niets van hebben omdat dat allemaal leidt tot magie, d.w.z. dat je een bepaalde handeling aan iets van de schepping doet en daar rituelen bij doet, daarbij bidt en bepaalde goden aanroept, zoals in de Griekse tempels gedaan werd om er voor te zorgen dat er voldoende opbrengst was op de akkers. In de Griekse tempel woonden goden en ook natuurgoden die er voor moesten zorgen dat de akkerbouw en de veeteelt vruchtbaar waren en die werden daarom aangeropen. Dat is magie, zegt Augustinus. Wat je daarmee doet is de goden dwingen en God laat zich natuurlijk niet dwingen, zegt hij. Die hele godenwereld tussen God en de mens in, wat precies het levende organisme van de kosmos is, wil Augustinus kwijt.

Dat heeft een reden, want hij wil een directe relatie leggen tussen mens en God, de ene God. Dat is mystiek als je dat gaat doen en geen magie. Daar staat die hele godenwereld maar bij in de weg.

Zo is de voorstelling dat de kosmos een levend organisme is min of meer uit het christendom weggeraakt, maar je komt het nog wel voortdurend tegen, bv. bij Hildegard von Bingen of in de kathedraalschool van Chartres in de twaalfde eeuw. Totdat in 1460 het verloren geraakte Corpus Hermeticum opnieuw gevonden wordt. Dat gebeurt in Florence, waar Marcilio Ficino

op dat moment de werken van Plato vertaalt in het Latijn. Er komt dan een gezantschap uit Byzantium en die heeft als cadeautje voor de paus in Rome het Corpus Hermeticum in het Grieks bij zich. Dat was verloren geraakt in het westen. In 1460 wordt dit door de Medici gezien als het oerwerk van de mensheid, want is wel even door Hermus geschreven. Ficino moet stoppen met Plato en dit boek gaan vertalen. In die vertaling komt tevoorschijn dat de kosmos een Zoon van God is. Dat is nieuw.

Dat is in dezelfde tijd waarin Copernicus het heliocentrische wereldbeeld gaat ontdekken waarin de zon het middelpunt van de schepping gaat worden en niet langer meer de aarde. Copernicus ontdekt dat niet alleen maar door te kijken, maar uit het denken zoals dat in het Corpus Hermeticum voor komt. De zon als middelpunt en dat is een heel oud, middeleeuws soort van denken: Christus is de zon. Door de waarnemingen van Copernicus en het Corpus Hermeticum komt Christus opnieuw in het centrum van de kosmos te staan. Christus is het lichaam van de kosmos. Dit leidt tot een enorme revival in het theologisch denken over de kosmos.

Dat brengt uiteindelijk de alchemie voort. Daarover hebben wij veelal wat vage voorstellingen zoals, dat dat die lieden zijn die goud proberen te maken etc. Dat was natuurlijk niet zo, dat waren charlatans die dat wilden doen. Echte alchemisten bedoelden met het zoeken naar of maken van goud of het vinden van de steen der wijsheid iets heel anders. Ze bedoelden daar het volgende mee: alle materie bestaat uit de vier elementen aarde, water, lucht en vuur. Wat maakt nou dat die vier elementen in een plant de gestalte van een plant en in een mens de gestalte van de mens hebben. Dat komt volgens de alchemisten door de Quinta Essentia, het vijfde element. Bv. een valerianaplant bestaat uit de specifieke combinatie van aarde, water, lucht en vuur plus de Quinta Essentia van de valerianaplant. Een alchemist wil in zijn alchemistische processen die Quinta Essentia mobiliseren. Hij wil dat vijfde element losmaken uit de gebondenheid zoals die specifiek voorkomt in de valerianaplant. Hij gaat alchemistische processen op die plant loslaten in een laboratorium. Hij gaat hem koken, verpulveren, doet er een beetje salpeterzuur bij en verhit en verpulvert nog eens een keer; dat noemen ze het martelen van de materie. Analoog aan de kruisweg van Christus. Zoals Hij moest lijden om uiteindelijk op te staan, zeggen de alchemisten, moet alle materie lijden teneinde die Quinta Essentia te doen opstaan. De zeven stadia van de lijdensweg van Christus zijn dezelfde als de zeven stadia van de alchemistische processen in het laboratorium, dachten ze.

Juist omdat die materie van de valerianaplant helemaal verpulvert, of opgelost, is, komt de Quinta Essentia vrij. De genezende kracht van de valerianaplant komt dan vrij. Dan zeiden die alchemisten: dat is dan Christus. Die genezende kracht van de valerianaplant is een werking van Christus. Die Quinta Essentia is eigenlijk het lichaam van Christus in de materie. Alchemie is wat dat betreft ten diepste christelijk en homeopathische en antroposofische geneesmiddelen zijn eigenlijk ook christelijke geneesmiddelen. Dat moet je liever niet tegen een antroposofisch arts zeggen.

Christus is de grote genezer, Hij heeft door zijn kruisdood de kosmos van sterfelijkheid naar onsterfelijkheid gebracht, zeiden de alchemisten. Laboratorium betekent overigens werk- en bidplaats, labor et ora et atrium. Zij zeiden er ook nog bij dat de processen die zij aan de materie verrichtten, wij die ook in onszelf moeten voltrekken. Dus je moet niet alleen maar laboren maar ook tegelijkertijd bidden. De scheiding die wij in de moderne wetenschap hebben tussen het subject en het object was voor de alchemisten not done. Als je die scheiding aanbracht, kon je er zeker van zijn dat je wetenschappelijk werk mislukte, zeiden zij.

Je moet in jezelf het mystieke proces voltrekken, wat je ook aan de materie voltrekt in het laboratorium, dat hoort samen te gaan.

Met mijn proefschrift heb ik ervaren, dat dat nog steeds het geval is in wetenschappelijk onderzoek. Je moet vooral leren je nederig en deemoedig op te stellen naar de professor. Dat in de eerste plaats. Je moet leren luisteren naar wat hij zegt en meestal stuurt zo'n professor je alle kanten op en dat moet je dan met gelijkmoedigheid tegemoet treden. Je moet uiterst geconcentreerd leren werken, dat is haast meditatieve arbeid. Je moet dat niet zo zeggen tegen natuurwetenschappers, maar het is eigenlijk meditatieve arbeid. Uiteindelijk komt als het een beetje meezit de verlichting, ook bij een wetenschapper, meestal als hij 's avonds moe, onderuitgezakt, met een glas wijn bij de open haard zit, het inzicht waar hij al jarenlang mee bezig was.

Die alchemisten zeiden dus dat ze op zoek waren naar Christus in Zijn schepping. In ieder blaadje, in ieder spinazieblaadje, is Hij aanwezig. Het is het opstandingslichaam van Christus wat zich met Zijn schepping verbonden heeft door de kruisdood en opstanding. Je kunt dat mobiliseren door in het alchemistische proces de genezende werking van Hem te vinden.

Dit is een hele andere voorstelling als, een beetje gechargeerd gezegd, bv. onze kernstaven van onze kerncentrales diep wegstoppen in zoutmijnen want dan hebben we er verder geen last meer van. Een alchemist zou zeggen dat je dan eigenlijk Christus nog meer pijn doet, Hem nog meer kruisigt. Deze uitspraak kom je letterlijk tegen in manicheese geschriften uit de vierde eeuw.

Dus Christus is het lichaam van de kosmos, dat is het uitgangsprincipe voor de alchemie, zonder die gedachte kan alchemie niet gedaan worden.

De Manicheeërs zeiden iets vergelijkbaars. De Manicheeërs en ook de Katharen leerden een dualisme: een goede en een slechte God. De Katharen leren dat die slechte God de aarde geschapen heeft. Dat is die gnostieke stroom van het christendom.

De Manicheeërs leren dat er in den beginne de goede God was en het slechte principe. Dat slechte principe wordt gekenmerkt door chaos, Grieks Hulle en door duisternis. Uit de aard van die kwaliteit heeft Hulle, prins der duisternis, de neiging om voortdurend te expanderen, buiten zijn grenzen te treden. Hulle treedt op een zekere dag het lichtrijk van de goede God binnen. Die goede God zit daar alleen maar goed te zijn en heeft dus geen verweer. Dan brengt Hij uit zich zelf Zijn Zoon Christus voort. Christus gaat de kosmische strijd aan met dat kwaad, met die chaos, met die prins der duisternis. In de kosmologie van de Manicheeërs staat dat Christus verliest en gevangen wordt genomen door de prins der duisternis. Daarmee heeft die prins een probleem, want er is licht in zijn rijk binnen gekomen. Het is dus a.h.w. een soort kosmische offerdaad van Christus die later op aarde nog een keer herhaald wordt.

Dan heb je een nieuw soort materie, nl. een mengsel van licht en duisternis zeggen de Manicheeërs. Dat is uiteindelijk de geschapen materie. Dus in alle materie zit zowel Christus als het boze principe, het kwaad. Dit noemden ze een horizontaal dualisme. Door alle scheppingseonen heen zijn licht en duisternis evenredig aanwezig en uiteindelijk ook in de materie.

Dat is een heel ander dualisme dan dat van de gnostiek die zei: boven is goed en beneden is slecht. De Manicheeërs keren het een kwart slag om en zeggen: in de materie zit zowel licht als duisternis. Dat licht zit gevangen in de duisternis, maar toch kan je dat zo niet zeggen bij de Manicheeërs, want dan zou dat betekenen dat er sprake is van een val van het licht in de duisternis en dat dat dan gevangen is geraakt. Maar dat is bij hen niet het geval, het is een mengsel. Het licht moet niet echt verlost worden, maar de materie moet getransubstantieerd worden, zodat uiteindelijk de materie zelf verdwijnt en het licht van Christus er in opstaat als een nieuw licht. Niet als het oude licht als in het begin van de kosmos, maar juist doordat het

helemaal getransubstantieerd is door de menging, door de vertering, is het nieuw licht geworden.

Dan zeggen de Manicheeërs, dat wij als mensen dat ook moeten doen. Wij moeten de materie transsubstantiëren en hoe doen we dat. Door te eten, daaruit bestaat dus de verlossingsleer van de Manicheeërs. Door te eten transsubstantiëren wij de materie zelf. Neem maar een wortel, die wordt helemaal door onze maag omgevormd, afgebroken, een alchemistisch proces dus, en wat er dan op staat is licht, nieuw licht. De lichtziel van Christus staat dan op. De Manicheeërs hebben daarvoor speciale rituele maaltijden. De enige die dat goed kunnen doen zijn de manicheese priesters, niet wij gewone mensen. Omdat zij door hun inwijding de juiste lichtkracht in zichzelf gewekt hebben en daardoor de materie goed kunnen verteren. De manicheese priesters nemen daarvoor groenten en fruit waarin zo min mogelijk materie zit en zoveel mogelijk licht. Ze eten dus vooral bloemgewassen en vruchten. Zo'n priester zou nooit aardappelen hebben gegeten, dat is het ergste wat je kan doen. Je moet iets eten met veel lichtkracht. Augustinus schrijft dat zij die lichtkracht ook helderziend konden waarnemen.

Dus door te eten wordt de materie getransubstantieerd zodat Christus in de materie opstaat en die lichtkracht dan uiteindelijk het nieuwe Jeruzalem vormt. Maar dan moet het licht eerst door de duisternis heen, door de materie heen, omgevormd worden. Wat de Manicheeërs in hun maag deden, deden de alchemisten in hun laboratorium.

Tot slot kom ik weer bij Paulus terecht: de voorstelling is dat deze kosmos met haar specifieke kenmerk dat die materieel en dus sterfelijk is, volledig omgevormd moet worden, getransubstantieerd moet worden om uiteindelijk de nieuwe kosmos te gaan vormen. En dit is eigenlijk het principe van de eucharistie en de communie in de katholieke kerk. Want als wij het brood en de wijn nuttigen, dan weten we uit het Nieuwe Testament dat daarin staat dat Christus bij het laatste avondmaal zegt dat het brood Zijn lichaam is en de wijn Zijn bloed. Dus het eten van brood en wijn is de voorstelling dat dat elementen zijn van het lichaam van Christus. Immers, de hele schepping is het lichaam van Christus. Wij moeten dat dan in de communie ook verteren en omwerken net zoals de Manicheeërs dat ook deden. Daar zit datzelfde idee achter dat de kosmos het lichaam van Christus is. Door het brood en de wijn om te werken, maken wij ons eigen materiële lichaam op den duur ook immaterieel en wordt het toegevoegd aan het nieuwe Jeruzalem. Dit is de gedachte die van oudsher achter de eucharistie en de communie zit. Dat zijn we helemaal kwijtgeraakt, maar de voorstelling zit er achter, dat het brood en de wijn elementen van het lichaam van Christus zijn en dat de kosmos het lichaam van Hem is.

PAUZE

Ik heb een paar vragen op papiertjes gekregen, die ga ik zo behandelen. Maar eerst ga ik nog even die drie stromen samenvatten.

In het christendom en in alle religies kun je deze drie grote stromingen onderscheiden:

de gnostieke stroming, boven is goed, beneden is slecht, de schepping is door een bozerik gemaakt, dus de schepping is slecht;

de tweede stroming zegt dat de schepping goed is, door de goeie God gemaakt, maar dat Hij zich er niet meer mee bemoeit;

de derde stroming gaat uit van de idee dat de schepping de Zoon van God is of een levende baring uit Allah, dus God heeft zich met Zijn schepping verbonden en is daarin nog steeds actueel werkzaam.

Een manicheese boer doet op een gegeven moment zijn beklag bij een manicheese priester, dat die priester makkelijk praten heeft, want hij hoeft alleen maar lekker te eten, terwijl hij als boer het land moet bewerken en door dat bewerken Christus pijn doet. Op dezelfde manier zoals je in die film “Seven years in Tibet” ziet wanneer Bratt Pitt van de Dalai Lama een filmzaaltje moet bouwen en die monniken dan eerst alle wormen opzij gaan leggen. Want die wormen zijn de schepping van God, daar zit Hij in.

Die manicheese priester zegt tegen die boer dat dat klopt, maar dat het gaat om de kwaliteit waarmee je landbouw bedrijft. Ook landbouw is geconcentreerde, meditatieve arbeid.

De schepping als het lichaam van God, zo zouden wij vandaag de dag ook met de landbouw om moeten gaan. Dat doen we absoluut helemaal niet. Wij zijn dus voortdurend a.h.w. Christus nog meer aan het kruisigen. Christelijke landbouw is landbouw vanuit de gedachte dat de schepping goddelijk is en als je dat besef hebt maak je geen megastallen en verdere ellende meer.

Dus deze drie stromingen vind je in alle religies terug, maar in het christendom is het wat extremer geworden.

Vraag: wat is dan extremer geworden

Antwoord: dat de schepping niet goddelijk is

Vraag: hoe ontdekte u als jongen tussen de koeien God. Een simpele ziel die al zijn hele leven zoekt naar.....

Antwoord: ik kan hier iets over zeggen. De mystieke geschriften, de Nag Hammadi geschriften of de alchemistische geschriften die wij hebben waarin mensen beschrijven dat ze een innerlijke ervaring van God of met het goddelijke hebben, dat zijn eigenlijk nooit ego-documenten maar altijd pedagogische documenten. Het is helemaal niet zo dat een mysticus wil beschrijven van “joh, zie mij nou eens, wat voor geweldige ervaringen ik heb”, maar die geschriften zijn altijd zo bedoeld dat leerlingen kennis kunnen nemen van de weg die al gegaan is. Van de weg die al bestaat. Alle inwijdingen beginnen altijd met het lezen en bestuderen van deze geschriften. De voorstelling dat je zelf een beetje kunt gaan mediteren en zelf je weg in de geestelijke wereld kunt vinden, is een hele riskante onderneming. Moet je gewoon niet doen. Iedere leerling heeft een meester nodig op het pad naar inwijding, op de weg naar verlichting of eenwording. Mensen die zich voor laten staan op hun mystieke ervaringen hangen nog teveel aan hun ego. Vertellen over je mystieke ervaringen doe je alleen als dat pedagogisch zinvol is. Het is daar ook veel te intiem voor. Net zoals de vraag hoe vaak je per week sex hebt.

Opmerking: twee keer

Antwoord: oke. Dus: ja, ik heb God gezien tussen de koeien, maar dat ga ik niet verder uitleggen. Het heeft mijn leven getransformeerd. Daardoor ben ik christen geworden, maar wel een beetje van een speciale soort, want ik heb nou juist kennis van die andere kanten van het christendom. Maar die ervaring heeft mij wel op de weg gezet om, zoals Dag Hammarskjöld zei, ja te zeggen tegen iets.

Vraag: welk verband is er tussen de oude Egyptische alchemie en de westerse alchemie sinds 1460

Antwoord: in dit boek zegt men dat alchemie een uitvinding is van Hermus en die was bij de Egyptenaren Thoth. Thoth was dus de uitvinder van de alchemie. Je kunt een directe lijn trekken van Egyptische naar westerse alchemie, waarbij de omweg via de Arabische wetenschap is gegaan. In de twaalfde eeuw worden in Spanje Arabische geschriften vertaald in het Latijn en zo ontdekt men in het westen alchemie. Je vindt ook heel veel symboliek die in de alchemistische beeldtaal verwijst naar het oude Egypte.

Vraag: de moderne wetenschapper Newton wordt door Geert Kimpen geschetst als de laatste alchemist. Is dat te rijmen.

Antwoord: nee, Newton was wel een alchemist maar zeker niet de laatste. Je kunt zeggen dat alle founding fathers van de moderne wetenschappen, zoals Robert Boyle, Descartes enz. met één been in de alchemie stonden. Omdat alchemie het normale was in de zeventiende en achttiende eeuw. Een beetje wetenschapper was toen alchemist. Wij noemen alchemie iets bijzonders, maar dat deden ze toen niet. Iedereen deed er aan.

Wat er gebeurt is, is dat wat uiteindelijk onze natuurwetenschappen zijn geworden, we dat terug hebben geschreven in de geschiedenis. Dus daar waar je Newton ziet verschijnen als een moderne natuurwetenschapper hebben we die lijn in Newton eruit gepikt. Dat hij ook nog alchemist was zijn we vergeten.

Geschiedenis wordt altijd door overwinnaars geschreven. De natuurwetenschappen hebben gewonnen, zeg maar en die herschrijven dus de geschiedenis. Die hebben er voor gezorgd dat alchemie iets obscuurs is geworden. De laatste alchemist was Goethe met zijn Faust, Mefistofiles, daar zie je nog de alchemie aan het werk. En er was Mozart met zijn Zauberflöte, die de alchemistische allegorie wordt genoemd.

De nieuwe aandacht voor de alchemie vind je terug bij Jung, maar die geeft wel een beetje een verkeerd beeld. Hij beschrijft de alchemie vooral als een beeldtaal voor een individueel, eigen, innerlijk ontwikkelingsproces. Dat klopt, want ze waren ook mystici tegelijkertijd, maar dat alchemie ook gedáán werd, komt bij Jung te weinig tevoorschijn.

Als ik nog eens mocht komen, zou ik een aantal schilderijen uit het Rijksmuseum kunnen presenteren waar bv. onder staat leerlooierij of zo, maar wat je daar daadwerkelijk ziet is een alchemistenlaboratorium. Dat weten de conservatoren niet, daar moet je die wereld voor kennen. Rembrandt is een prachtig voorbeeld van een alchemist. Zonder kennis van alchemie had hij nooit die kleuren kunnen maken. Amos Comenius was een alchemist, hij was een Rozenkruiser. Constantijn Huygens, de dichter, was er heel bekend mee en met de Rozenkruisers.

Kijk dit boek: esoterie in de Gouden Eeuw. Iedereen die er een beetje toe deed in Amsterdam, was bekend met esoterisch gedachtegoed. Maar dat is weggeschreven uit de geschiedenis.

Vraag: hoe ziet u de ontwikkeling betreffende de religies

Antwoord: daar zou ik mijn profetische pet voor moeten opzetten. Ik ben erg geporteerd van de islam, daar heb ik iets mee. Omdat in principe in de islam het leven nog veel meer geritualiseerd is dan bij ons. We hadden laatst Turkse vrienden op bezoek en die vroegen om zes uur waar het oosten was. Midden in de huiskamer legden ze hun bidkleedje neer en begonnen te bidden. Kijk, dat is nou mooi. Bidden voor het eten, danken voor wat er op tafel terecht komt, wie doet dat nog. In het christendom zijn we dat voor een groot deel kwijtgeraakt. Het rituele leven vanuit de gedachte dat jouw leven en de schepping geschenken is door God. Dat jouw handelingen niet kunnen zonder dat God daarbij aanwezig is. Dat ik straks naar huis ga en eerst even de auto toespreek.

Dat besef zit nog wel in de islam, in het hindoeïsme en ook wel in het boeddhisme als je de goede kant uit kijkt. Want als je in India de verkeerde kant uitkijkt, kom je er net zoveel ellende tegen als in het christendom. De romantiek van het hindoeïsme en het boeddhisme is natuurlijk sterk overdreven.

De toekomst van het christendom: mijn missie in mijn leven is dat het traditionele christendom weer nieuw elan kan krijgen door hernieuwd, serieus kennis te nemen van de andere vormen van christendom die er door de hele geschiedenis nou eenmaal altijd hebben bestaan. Dat dat weer bij kan dragen aan een revitalisering van het christendom en daarom is er ook het Origines instituut. Vaak zie je dat mensen de kerk verlaten omdat ze inhoudelijk niet meer voldoende gevoed worden door de kerk en de dominee, maar dat je van de weeromstuit daarmee ook de gemeenschap kwijt bent. Het gemeenschappelijk vieren en gedenken en het gemeenschappelijk plezier hebben rondom de dingen waarin jij gelooft, ben je dan ook kwijt. Er lijden veel mensen aan dat ze de kerk maar ook de gemeenschap kwijt zijn.

Vraag: die gemeenschap is ook wel vaak opgelegd en fake en mensen kunnen zich soms daaraan niet conformeren, zichzelf niet meer zijn.

Antwoord: natuurlijk, dat kun je ook wel zeggen. Een mysticus komt pas tot zijn eenwording met God als hij eerst heeft kunnen zeggen dat God niet bestaat. Zolang hij nog zegt dat God bestaat, heeft hij voorstellingen bij wie God is. Dat moet weg. Je moet op een moment kunnen zeggen en ook innerlijk beleven dat God niet bestaat. Men noemt dat ook wel mystieke dood. Dan is het natuurlijk interessant wat er dan gebeurt. Of God dan gaat spreken of niet. Maar dan spreekt hij voorbij de beelden die jij hebt. Jij zit zelf altijd tussen jou en God in en dat moet er allemaal tussenuit. Je moet dus innerlijk kunnen ervaren dat God niet bestaat en toch je geloof behouden. Dat soort paradoxen kennen wij als mensen in talloze situaties. God bestaat niet en toch je geloof behouden noemt Hadewijch in de dertiende eeuw het stadium van verlatenheid bij het mystieke proces.

In Nederland en nog iets ruimer zie ik dat ook wel als een collectief proces. De uitspraak: we geloven niet meer in God, God bestaat niet, God is dood, etc., dat moeten we wel eerst doen. Ik vind Klaas Hendrikse met zijn boek "Geloven in een God die niet bestaat" of Harry Kuitert met al zijn boeken waarin hij de dogma's afbreekt een hartstikke goeie zaak. Maar daarmee hoeft de kerk nog niet de deur uit, al moet die wel tot authenticiteit komen.

Vraag: je lichaam kan toch ook je kerk zijn

Antwoord: nee, religie is per definitie gemeenschap, omdat mensen behoefte hebben om dingen met elkaar te delen en in dit geval dat waar je in gelooft.

Vraag: dat is, denk ik, een mening

Vraag: sinds de eerste eeuw na Christus is door de dogmatische gemeenschap heel veel uit de Bijbel geschrapt. Komt daar de armoede in de kerkelijke omstandigheden vandaan

Antwoord: in de eerste plaats is dat niet zo. Een voorbeeld: in 180 na Christus zit in Lyon ene Ireneüs in zijn bibliotheek met daarin alle geschriften die op dat moment voorhanden zijn. Gnostieke, apocriefe, Joodse geschriften, die altijd buiten de Bijbel hebben bestaan. Deze man vroeg zich af hoe hij zou kunnen begrijpen wat er was gebeurd bij de kruisiging van Jezus. In zijn bibliotheek, wat later de Nag Hammadi bibliotheek is geworden, pakt hij een gnostiek geschrift en hij leest daarin dat de Zoon van God niet echt mens is geworden en dan denkt hij

bij zichzelf dat hij er zo niets mee kan en dat het ook niet zo gegaan kan zijn. Hij legt dat op een stapeltje “niet goed”, rood.

Dan pakt hij een apocrief geschrift, het evangelie van Nicodemus en daarvan denkt hij dat het er wel op lijkt en hij legt dat op een stapeltje, oranje.

Dan pakt hij het evangelie van Lucas, dat was toen nog een los geschrift en geen canon, het duurde tot in 1400 voordat de canon van het Nieuwe Testament werd vastgelegd door de curie in Rome. Al die tijd hebben er nog geschriften tussen gezeten die nog wel zo'n beetje konden. Onze middeleeuwse schilderkunst is niet te begrijpen zonder kennis van al die apocriefe geschriften die er altijd geweest zijn.

Van dat Lucas evangelie zegt hij dat het zo moet zijn gegaan, dit legt hij op de stapel groen.

Hij pakt weer een gnostiek geschrift en denkt nee, niet goed, rood. Dan pakt hij een apocrief geschrift en legt dat op de stapel oranje. Vervolgens het Mattheus evangelie en ja, zo moet het gegaan zijn dus dat hoort op de groene stapel. Zo komen er al die stapeltjes. Dat groene stapeltje is dat wat later het Nieuwe Testament is geworden, definitief pas vastgelegd in 367.

Dan gaat hij met die groene stapel naar zijn buurman en die buurman heeft net hetzelfde zitten doen en die heeft een stapel gnostieke geschriften waarvan hij vindt dat het groen is.

Maar ik met mijn stapeltje nieuwtestamentische geschriften ga geen koffie drinken met de man met dat stapeltje gnostiek geschriften.

Je gaat vaker koffie drinken met degenen met hetzelfde stapeltje. Dat vinden we fijn, we willen dat met elkaar delen. Diegenen met die gnostieke geschriften vinden wij maar lastig, die gaan maar met hun eigen clubje zitten. Niks tegen gnostiek, maar doe dat maar op de gnostieke club. Zo ontstaat onze gemeenschap, onze ecclesia en onze kerk.

Dus daar wil ik mee zeggen dat dogmatiek van onderaf komt. Het komt bij mensen vandaan. Als een gnostieke mevrouw vraagt waarom ze niet bij ons mag zijn, antwoorden wij: omdat wij in één God geloven met ons clubje, daar houden wij van. Die gnostieke mevrouw zegt dat ze in twee goden gelooft, oke, prima, maar wel met je eigen clubje. Wij gaan dus met elkaar uiteindelijk beschrijven wat wij vinden en waarin wij geloven. Dat hebben die kerkvaders van de Concilies in de vierde eeuw gedaan.

Vraag: de vrouwen zijn eruit geschreven

Antwoord: moet u Paulus nog eens lezen, daar staan ze allemaal in. Het gevaar bestaat dat wat de kerk later is geworden, dat u dat terug vertaald naar het begin. Dat moet niet gebeuren. In de vroege kerk waren vrouwen, bv. profetessen, diakonessen.

Vraag: je gaf aan dat de gemeenschap zo belangrijk is, maar tegelijkertijd zijn de mystici juist altijd buiten de gemeenschap. Hoe kan dat

Antwoord: dat is niet zo. Die mystici zijn wat dat betreft slimmeriken, neem mijn held Jan van Ruusbroeck. Hij heeft een kluzenaarsnederzetting in het Zoniënwoud in Brussel, maar precies op de plek waar de toenmalige A28 de A16 kruiste. Die mystici zaten over het algemeen op een kruispunt van snelwegen.

Simeon de Styliet, de pilaarheilige, zat eerst op een pilaar van 1.80 meter hoog. Terwijl hij daar veertig dagen op zit te mediteren, wordt hij lastig gevallen door relitoeristen. Het jaar daarop, bij zijn veertig dagen vasten, gaat hij die paal twee keer zo hoog maken. Netto effect: meer relitoeristen. Op het einde is zijn paal achttien meter hoog en zijn er nog meer relitoeristen, hele Arabische volksstammen komen naar zijn paal toe, rond 350 midden in Syrië. Asceten en mystici plaatsen hun nederzetting heel strategisch omdat zij het niet voor zichzelf doen. Zij willen hun ervaringen en kennis delen.

Vraag: maar dan moet je het toch eerst zelf ervaren voordat je het deelt. Dat is de mystiek, dan kun je daarna de keuze maken of je het wil delen

Antwoord: nee, daar maak je geen keus in. In de ultieme mystieke ervaring zit een paradox. Het is het ultieme vrijheidsmoment en ook dwingt het je tegelijkertijd tot het doen van goede werken. Het ultieme mystieke moment is het scheppende woord dat in je klinkt en dat laat jou tegelijkertijd niet meer vrij om al dan niet de keuze te maken om aan naastenliefde te doen. Een mysticus ziet altijd of een mystieke ervaring echt is aan de mate waarin naastenliefde is toegenomen. Niet aan de mate waarin iemand vertelt over zijn visioenen, helemaal niet interessant. Dat is een voorbijgaand stadium. Mystici waren a.h.w. Feyenoorders: geen woorden maar daden. De echte mystieke ervaring dwingt tot meer naastenliefde en daarom gaan ze op een kruispunt van wegen zitten.

Vraag: waar is de Godin

Antwoord: ja, ik heb het vanavond over God en als u bij God een man denkt, moet u dat doen, maar God gaat daar natuurlijk bovenuit. U heeft blijkbaar een traditionele voorstelling van God en hebt daar kennelijk last van. God is Hij en Zij. Ik heb het expres over God want daar zit voor mij geen beeld bij. Maar als we eens een avond zouden besteden aan onze voorstellingen van God, dan hebben we misschien eindelijk iets van God te pakken. God is niet dit of dat, daar of niet. God overstijgt alles. Als de kerk zegt dat God transcendent is of die man met die baard, dan hebben ze het niet over God, maar over hun eigen voorstelling van God.

Vraag: weet u dat Jung helderziende was

Antwoord: zeker, in ieder geval had hij mystieke ervaringen en dat is niet hetzelfde. De Vlaamse mystica Hadewijch is al vanaf haar kindertijd helderziend en daar wilde ze vanaf, want ze wilde de mystieke weg gaan. Dus dat zijn kennelijk twee verschillende dingen. Helderziendheid is iets wat je kan overkomen, terwijl mystiek ik-versterkend is. Mystici willen juist geen helderziendheid, geen visioenen.

Vraag: kan het ook zijn dat als je mystiek bent ingesteld, er een beeld komt om je iets te laten weten. Dat je daardoor helderziende waarnemingen hebt.

Antwoord: je bent niet mystiek ingesteld, je wordt een mysticus. Wij weten we nog zo weinig van mystiek, dat weten ze in de islam veel beter.

Ik sluit af met een verhaaltje: in een middeleeuwse kloostercongregatie is in een van de kloosters de bestaande mystica overleden. Dus gaat er een oproep uit naar alle kloosters: mysticus gezocht. Er zijn er drie in een klooster die dat wel wat lijkt. Zij hebben een ambitie of roeping om dichterbij God te naderen dan de anderen. Zij gaan op sollicitatiegesprek. De abt en de biechtvader kijken er in de eerste plaats naar of iemand wel genoeg in zichzelf gevestigd is, zijn ze wel genoeg gegrond. Iedere goeie meditatieoefening begint met gronden, met aarden, dan zit je lekker in je vel. Als iemand niet lekker in zijn vel zit, is hij meteen afgeserveerd. Dus het makkelijk uit je dak gaan of het hebben van beelden is voor de mystiek een contra-indicatie, dan wordt je afgeserveerd.

Dus valt er van de drie eentje af. De twee anderen mogen door en moeten meer mediteren op de Schrift dan de andere kloosterlingen. Na een jaar of vijf ernstig mediteren begint de kloostergemeenschap zich toch wel eens af te vragen of er nog niets komt. Er komt een soort spanning te hangen: komt er nog wat van. Dat zijn normale psychologische processen in

iedere gemeenschap. Eén van de twee trapt erin en gaat mee in die stemming. Het is tijdens de mis, dat is het moment waarop ze met Christus verenigd willen worden en waarop Christus zelf in de hostie het meest dicht bij ze is, dat is het moment waarop je ook makkelijk kan aanhaken bij Christus.

Die ene van die twee die teveel meegaat met die stemming, zit er echter nog te veel zelf bij, zit er nog te veel zelf in, die heeft zelf te veel de wens dat het nou toch eens gaat gebeuren. Prompt ziet ie dan in een soort visioen Christus van het altaar af komen. Dat is natuurlijk een geweldige ervaring. Zo te gek dat je jezelf niet meer in de hand hebt. Je gaat uit je dak, je jubileert omdat je vol vreugde bent dat het nu eindelijk eens een keer gebeurt.

Dus die hele kerkdienst is meteen verstoord. Maar je hoort er voor te zorgen dat die kerkdienst goed verloopt, daar kan jij niet dwars tegenin gaan met je excarnatie. Iedereen daar weet op dat moment dat dit foute boel is. De monnik die er naast zit, mept er zo bovenop met zijn brevier: terug in je hok. Als dit voorkomt in kloosters, heb ik me laten vertellen, is dit nog steeds de remedie. Omdat jij er nog veel te veel ego bij hebt zitten, je wilt het gewoon veel te graag.

De derde mag door en die krijgt op een zeker moment visioenen waarbij hij zichzelf in bedwang heeft en niet tegen de orderegels of tegen de gemeenschap in gaat. Die is goed bezig. Men let er dus op of iemand zichzelf ten allen tijde in bedwang heeft, want dan zit hij er zelf niet te veel bij. Zit er niet nog teveel ego tussen.

Deze persoon mag dus verder, krijgt visioenen en schrijft die op, want dat is pedagogisch materiaal voor nieuwe leerlingen. Op een goed moment zijn die visioenen ook voorbij en dat moet ook. Want visioenen hebben nog altijd beeldkarakter en dat betekent altijd dat jouw beelden daar nog in zitten. Dat moet allemaal weg, je moet beeldloos worden, je moet ontbloot raken. Visioenen zijn van voorbijgaande aard. Ze komen voor aan het begin van de weg. Ze zeggen niks over de uiteindelijke mystieke vereniging. Je moet ze kwijt.

Vraag: en als je dat kwijt bent, wat komt er dan

Antwoord: de uiteindelijke mystieke eenwording is het woord van God, het eeuwig durende Nu, noemen ze dat. Het eeuwig durende Nu wat in je spreekt en dat is voorbij alle taal en alle woorden. Het is vervelend dat je wel weer die taal nodig hebt om het onder woorden te kunnen brengen. De beelden die je van tevoren hebt zijn dezelfde beelden die je na afloop hebt, alleen de kwaliteit is anders.

Verslag: Anneke Witteveen

